

International
SOCIAL SCIENCES
STUDIES JOURNAL

SSSjournal (ISSN:2587-1587)

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines in Social Sciences

Vol:5, Issue:50
sssjournal.com

pp.6680-6690
ISSN:2587-1587

2019
sssjournal.info@gmail.com

Article Arrival Date (Makale Geliş Tarihi) 01/10/2019 | The Published Rel. Date (Makale Yayın Kabul Tarihi) 23/11/2019
Published Date (Makale Yayın Tarihi) 23.11.2019

19. YÜZYILDAN BİR MADEN İŞLETMESİNİN HİKAYESİ: AMASRA KALAYCI MADENİ

MINING FACILITY PROCESSING FROM THE 19TH CENTURY: AMASRA KALAYCI MINING

Doç. Dr. Emrah ÇETİN

Bartın Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Bartın/TÜRKİYE
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-9330-6468>

Dr. Öğr. Üyesi Melek SARI GÜVEN

Bartın Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Bartın/TÜRKİYE
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-0348-5467>

Article Type : Research Article/ Araştırma Makalesi

Doi Number : <http://dx.doi.org/10.26449/sss.1907>

Reference : Çetin, E. & Sarı Güven, M. (2019). "19. Yüzyıldan Bir Maden İşletmesinin Hikayesi: Amasra Kalaycı Madeni", International Social Sciences Studies Journal, 5(50): 6680-6690.

ÖZ

Osmanlı Devleti'nde halkın, kömürün varlığından haberdar olması ve onu kullanmasıyla ilgili geçen olaylar 19. yüzyılın ilk yarısında yer alır. Konuyla ilgili olarak birkaç "yanan taş" bulma versiyonu bulunmakla birlikte madenlerin devletçe idaresi 1848 yılında resmi olarak Hazine-i Hassa kurumuyla başlamıştır. Bunu takiben kömür işletmelerinin yönetimi Bahriye Nezareti, Ticaret Nezareti ve 1920 yılı sonrası Maliye Nezareti tarafından sürdürülmüştür. Kömürün işletilmesiyle birlikte Osmanlı'da buhar gücüyle çalışan fabrikaların kömür ihtiyacını karşılamak için yeni kömür talepleri ortaya çıkmıştır. Kömüre olan ihtiyacın ve talebin artması girişimcileri kömür madeni işletme ve ticaretini yapma konusunda harekete geçirmiştir. Ancak, girişimcinin arazisinde maden bulunduğunu tespit ettikten sonraki süreç işletmeyi kullanıma açma, maden çıkarma ve madeni nakletme aşamaları dâhil olmak üzere farklı zorluklar içermiştir. Bu çalışmada, Bartın'ın Amasra Nahiyesine bağlı Kalaycı Köyü'nde 19 yıl süren bir maden işletme çabası Başbakanlık Osmanlı Arşivleri belgeleri üzerinden aktarılacaktır. Olaylar, Mehmet Tevfik Efendi'nin kendi arazisinde tespit etmiş olduğu maden kömürünü 1877 yılı itibarıyla işletme çabası ve 1896 itibarıyla maden işletme çabalarına son verilmesi üzerinden oluşturulacaktır. Aktarılan olaylar sonucunda Osmanlı Devleti'nde dönemin maden işletme sorunlarının neler olduğu örnek olay üzerinden belgelenmiş olacaktır.

Anahtar Kelimeler: Amasra, Bartın, maden kömürü, Osmanlı Devleti, 19. yüzyıl

ABSTRACT

The events in the Ottoman Empire about the public awareness of the existence of coal and its use took place in the first half of the 19th century. Although there are several versions on the subject of "burning stones", the state administration of the mines officially started in 1848 with the Hazine-i Hassa. Subsequently, the management of coal enterprises was carried out by the Ministry of Ottoman Navy, the Ministry of Commerce and the Ministry of Finance after 1920. With the operation of coal, new coal demands emerged in order to meet the coal need of steam-powered factories in the Ottoman Empire. The increase in demand and demand for coal has prompted entrepreneurs to engage in coal mine operation and trade. However, after the entrepreneur found that there were mines in his land, the process involved different challenges, including the commissioning of the business, the extraction of the mine and the transfer of the mine. In this study, a 19-year mining effort in the village of Kalaycı in the Amasra sub-district of Bartın will be transferred through the documents of the Prime Ministry Ottoman Archives. The events will be based on Mehmet Tevfik Efendi's effort to operate the coal in his own land from 1877 and the end of the mining operation to 1896. As a result of these events, the mining problems in the Ottoman Empire will be documented through the case study.

Key Words: Amasra, Bartın, coal mine, Ottoman Empire, 19th century

1. GİRİŞ

Osmanlı Devleti'nin 19. yüzyılın sonlarında sanayileşme yolunda yaptığı girişimlerde zengin kömür rezervlerine sahip bölgeler önemli bir yer tutmuştur. O devirde özellikle Güney Karadeniz kıyıları Osmanlı'nın Kömür Kıyıları olarak bilinmektedir. Ereğli-Zonguldak ve Amasra bölgesi maden rezervlerinin olduğu bölgeler olarak ön plana çıkmıştır. Çalışma konusunu özne olan maden Amasra bölgesi sınırları içinde yer alan Kalaycı madenidir. Madenin, 85 Numaralı Vukuat Defteri kaydına göre (VD. 85, ZKÜ), 363 Numaralı Ocak olduğu anlaşılmaktadır. Önceleri madeni işleten kişinin adıyla anılıyor olan madenler, 1878 yılı itibariyle ocaklara verilen numara uygulamasıyla kayıt altına alınmaya başlanmıştır. Bunun sebebi olarak ocak sayısının artması ve bir kişinin birden çok maden işletiyor olması gösterilebilir. Numaralandırma sistemi sayesinde ortaya çıkacak karışıklık önlenmiştir. Çünkü o dönemde belirtilen bölgede yaklaşık olarak 393 maden ocağının varlığı tespit edilmiştir. Bu ocakların bir kısmı işletilemediği için zamanla kapatılmıştır (Öğreten, 147). 385'i aktif olarak faaliyet gösteren ocaklardan 168 tanesi ferdi girişimle açılan ocaklardandır. Geriye kalan 212 ocak ise birden fazla katılımcının ortaklığıyla açılan ocaklar olmuştur. Çok ortaklı açılmış olan ocaklardan 87 tanesi Rum, Ermeni, Fransız, İtalyan gibi farklı etnik gruplardan girişimcilerle yapılan ortaklıklarla yürütülmüştür (Öğreten, 150). Amasra nahiyesine bağlı Kalaycı köyü madencilerinden olan Mehmet Tevfik Efendi'nin 28 Kasım 1877 tarihinde İtalyan vatandaşı Kont Semelle ile yapmış olduğu ortaklık da bu grupta incelenebilecek örnek olaylar arasındadır (İ.MMS 77/3396-59, 28 Kasım 1877).

2. KALAYCI MADENİ'NİN İŞLETİLMESİ GİRİŞİMLERİ

Bartın kazasına tabi Amasra nahiyesine bağlı Kalaycı köyü madencilerinden olan Mehmet Tevfik Efendi 28 Kasım 1877 tarihinde, İtalyan vatandaşı Kont Semelle ile sahip olduğu maden arazisinin işletmesi üzerine 3 nüshalık bir mukavele imzalamıştır. Bu mukavele ile Mehmet Tevfik Efendi, Kalaycı köyünde sahip olduğu kömür madeni arazisinin her türlü işletme hakkını Mösyö Kont Semelle'ye ihale etmiştir. Taraflar arasında yapılan anlaşma gereğince ortaklardan birinin ölümü halinde varisleri şartlarda belirtilmiş olan imtiyaza hissedar olacaklardır. Mehmet Efendi şirket için kendi kömür arazisini ve bunun işletilmesine dair hakları verecek, Kont Semelle ise madenin çıkarılması ve işletilmesi görevini üstlenecektir. Madenin işletilmesinden doğacak masraflar ve elde edilen kar eşit şekilde iki ortağa ait olacaktır. Şirketin idaresi için hem Kalaycı köyünde hem İstanbul'da şirketin birer şubesi bulunacaktır. Şirketin idaresini Mösyö Semelle üstlenecek; çalışanların maaşlarını, çıkarılan kömürün fiyatının belirlenmesi ve madenin işletilmesi esnasındaki her türlü işi Semelle idare edecektir. Ortaklardan birisi şirket için sermaye artırımında bulunacak olursa önce akçenin muhasebesi yapılacaktır. Sermaye artırımına göre kar oranı da düzenlenecektir. Bundan başka madenin işletilmesi için hükümet tarafından yapılması istenilen işler Mösyö Semelle tarafından yapılacaktır. Bununla birlikte Mehmet Efendi de hükümetin Mösyö Semelle'den istediği işleri kolaylaştırmak için gerekli evrak ve vesaireyi kendisine sunmaya mecbur olacaktır. Şirketin teşkili için gerekli hazırlıklar yerine getirildikten sonra imza sahipleri madenin işletilmesi konusu üzerinde tartışacaklardır (İ.MMS 77/3396-59, 28 Kasım 1877).

Mehmet Efendi ile Kont Semelle'nin yukarıda belirtilen şirket girişimlerinden 9 ay sonra Kont Semelle'nin Mehmet Efendi'den bağımsız farklı bir girişim içine girdiği görülmektedir. Şirketin İstanbul'daki işlerini yürütmek üzere İstanbul'da bulunuyor olan Kont Semelle, Fransız *Journal Des Debats* gazetesi muhabiri Mösyö Le Şövalye ile iletişime geçmiş ve ondan Kalaycı Madeni'nin işletme hakkının Semelle'ye verilmesi konusunda girişimde bulunmasını istemiştir. Le Şövalye, Hükümet nezdinde yaptığı girişimlerinde madenin Kont Semelle namına işletme hakkının verilmesine dair sunulan arzuhalin Tersane-i Amire'ye havale edildiği ve işletme hakkının Mösyö Semelle'ye verilmesinde herhangi bir engel olmadığı beyan etmiş olmasına rağmen aradan geçen 6 aylık sürede hükümet tarafın dan her hangi bir işlem yapılmadığını belirtmiştir. Bunun üzerine Le Şövalye, maden işletme hakkının Mösyö Semelle'ye verilmesine dair sorunların bir an önce çözülmesini istemiş ve Semelle'nin madeni işletmeye hazır olduğunu da eklemiştir. Ayrıca madenin işletilmesine başlanması halinde Kalaycı karyesindeki halkın bu durumdan faydalanacağı; bölgesel kalkınmaya katkı sağlayacağı ve maden hasılatından elde edilen gelirin hazineye fayda sağlayacağı ifade edilmiştir. Le Şövalye, İstanbul'da bulunduğu iki sene içerisinde Osmanlı ile ilgili olumlu haberler yayınladığını ve bunun için de herhangi bir mükâfat beklemediğini ancak söz konusu isteği noktasında kendisine herhangi bir kolaylık değil de zorluk çıkarıldığını belirtmiştir. Kısacası, Le Şövalye, Osmanlı Devleti yararına ortaya koyduğu çalışmaların da göz önünde bulundurularak Kont Semelle adına maden imtiyazının kendisine verilmesini talep etmektedir (ŞD. 2891/69, sayfa1, 17 Ağustos 1878).

İstanbul'da Le Şövalye ve Kont Semelle işbirliği sürerken, Kont Semelle Mehmet Efendi'ye bir yazı göndererek madenden 2 kıyye¹ kömür çıkarıp kapalı bir torba içerisinde Maden Meclisi Başkanı Münir Bey adına İstanbul'a göndermesini istemiştir. Söz konusu torbanın karye kethüdası tarafından mühürlenmesi ve bu mührün Amasra müdürü ile Bartın kaymakamı tarafından incelenmesi gerektiğini ifade etmiştir (İ.MMS 77/3396-62, 23 Ağustos 1878).

Maden numunesini teslim eden Kont Semelle'nin başvurusu incelenmiş ancak mahalli hükümetin mazbatasını almadığı ve numunenin de resmi yollarla ulaştırılmadığı gerekçesiyle başvurusu uygun bulunmamıştır. Bunun üzerine Kont Semelle söz konusu kömür madeni arazisinin Tersanei amireye bağlı maden sınırları içerisinde yer aldığı gerekçesiyle mahalli hükümetten mazbata almadığını ifade etmiştir. Hükümetten verilen cevapta kömür madenlerinin tersaneyi amireye bağlı olmadığına dair tarsaneyi amire kaptanlığından alınan 5 Ağustos 1878 tarihli tezkere kendisine sunulmuştur. Maden numunesinden bir miktarının Kastamonu vilayetine bildirilmesinin gerekli olduğu bilgisi de eklenmiştir (İ.MMS 77/3396-24, 2 Eylül 1878).

Kont Semelle'nin Kalaycı karyesinde bulunan kömür madeni imtiyazının kendisine verilmesini istemesi üzerine madenle ilgili bir takım sorunlar gündeme gelmiştir. Öncelikle madenin hududunun belirlenmesi konusundaki belirsizliğin giderilmesine çalışılmıştır. Bölgedeki kömür madeninin Ereğli Maden-i Hümayunu sınırları içerisinde olup olmadığı kesin olarak belirlenmesi istenmiştir. Bu konuda Kont Semelle'nin yaptığı açıklamaya göre bölgede kalaycı ismiyle iki karye olup kendisinin imtiyaz talebinde bulunduğu madenin yer aldığı Kalaycı karyesi Ereğli Maden-i Hümayunu içerisinde değildir. Şurayı devlet dairesinde tartışılan bu konu üzerinde kesin bir karara varılması için Ereğli madeni hududunun haritası istenmiştir. Gönderilen haritada madenin Ereğli madenleri sınırları dışında gösterilmiş olması üzerine bir miktar numunesi gönderilerek analiz edilmiştir. Yapılan incelemede madenin kaliteli olduğu anlaşılmıştır. Bununla birlikte şurayı devlette yürütülen incelemede Ereğli madenleri sınırı bitişiğinde bulunan bir bölgede bu denli geniş bir arazide maden imtiyazının verilmesinden evvel durumun her yönüyle incelenmesi gerektiği ifade edilmiştir. Ayrıca Mösyö Le Şövalye'nin Kont Semelle namına maden imtiyazının verilmesi talebi de gündeme getirilmiş ve Semelle'den bu durumu açıklığa kavuşturması istenmiştir. Bunun üzerine Semelle, Le Şövalye'nin kendisine ortak olmadığını, sadece devlet işlerine vakıf olduğundan kendisine yardımcı olduğunu ve aralarındaki ilişkinin bundan ibaret bulunduğunu bildirmiştir (İ.MMS 77/3396-66, 28 Kasım 1878).

Kont Semelle, 1877 yılında Mehmet Tevfik Efendi ile imzaladıkları mukavele gereğince Kalaycı karyesindeki madenin işletilme hakkının kendilerine verilmesi için yaklaşık 2 yıl boyunca hükümet nezdinde girişimlerde bulunmuştur. Ancak bu süreçte Semelle ile Mehmet Tevfik Efendi arasında anlaşmazlıklar çıkmıştır. Bunun üzerine, Mehmet Efendi, Kont Semelle'nin imzaladıkları mukaveleye uygun hareket etmediğini ileri sürerek madenin işletilme hakkının tek taraflı olarak kendisine verilmesi için hükümet nezdinde girişimlere başlamıştır.

Mehmet Tevfik Efendi 23 Nisan 1879 tarihli dilekçesinde Kalaycı köyündeki arazisinde bulunan kömür madeninin işletme imtiyazının kendisine verilmesine dair mahalli idareye başvuruda bulunduğunu ve izin aldığını bildirmiştir. Bu iznin ardından madenden çıkarılan kömürün numunesiyle beraber madenin işletme imtiyazının kendisine verilmesi için hükümete başvurmuştur (İ.MMS 77/3396-35, 23 Nisan 1879).

Kalaycı karyesindeki kömür madeninin işletilmesine dair yapılan başvuruyu inceleyen maden meclisi söz konusu kömür madeninin işletilmesinin askeri açıdan her hangi bir soruna sebep olup olmayacağını seraskerlik makamına sormuştur (İ.MMS 77/3396-70, 20 Mayıs 1879). Kalaycı karyesindeki madenin işletilmesinin askeri açıdan herhangi bir sıkıntı yaratmayacağı Erkan-ı Harbiye ikinci reisliği tarafından bildirilmiştir. Bunun üzerine bahriye açısından herhangi bir mahzuru olup olmadığını da incelenmesi istenmiştir (İ.MMS 77/3396-67, 11 Temmuz 1879).

Kalaycı Kömür madeninin işletilme hakkının 1887 yılının Maden Nizamnamesinin 27. maddesine göre kime ait olduğuna dair tartışmalar sürerken maden meclisi mahsusun madenin işletilmesine dair gerekli prosedürü başlattığı görülmektedir. Meclisi mahsustan Kastamonu vilayetine gönderilen yazıda Kalaycı karyesinde bulunan kömür madeni işletilmesi hakkının maden nizamnamesinin 27. maddesine uygun olarak ihale edilmesi için Dersaadet'te gazetelerle ilan edildiği bildirilmiştir. Ayrıca Kastamonu vilayetinde ve Bartın kazasında dahi iki ay süreyle ilan edilmesi için hazırlanan varakaların orman ve maden muhasebesi tarafından gönderildiği ifade edilmiştir. Vilayet ve kaza dahilinde madenin imali ve idaresine

¹ 1 kıyye=1 okka=400 dirhem=1280 gr. (2 kıyye yaklaşık olarak 2,5 kg olmalıdır.)

herhangi bir itiraz ve varakalarda belirlenen sınırların isimlerinde herhangi bir hata olup olmadığının bildirilmesi istenmiştir (İ.MMS 77/3396-67, 18 Haziran 1879).

Madenin işletilme hakkının verilmesine dair tartışmalar henüz çözülmemiş olmasına rağmen Kont Semelle'nin madende üretime geçmeye dair bir takım girişimlerde bulunduğu anlaşılmaktadır. Meclisi mahsustan orman ve maden nezaretine gönderilen yazıda Kont Semelle'nin madenden çıkarılan 100 tonalito kömürü darsaadete göndermek istediği ve bunun nakline mahallince engel olunmaması gerektiği belirtilmiştir. Ancak bundan başka kömür nakledilmemesi hususunda gerekli takibatın yapılması istenmişti. Ayrıca bölgede madenin araştırılması için bir ruhsatname verildiğine dair herhangi bir kayda rastlanılmadığı belirtilerek durumun açıklığa kavuşturulması istenmiştir (İ.MMS 77/3396-31, 10 Eylül 1879).

Amasra nahiyesi müdürlüğüne yazdığı yazıda, Kalaycı kömür madeni işletme hakkının verilmesi için ilan edilen ihaleye Mehmet Tefvik efendi itiraz etmiştir. Kont Semelle isimli şahsa imtiyazın verilmesine karşı çıkmıştır. Semellenin madende her hangi bir hakkı olmadığını, arazinin kendisine ait olduğunu ve madenin keşfinin de kendisince yapıldığını dile getirmiştir (İ.MMS 77/3396-64, 16 Eylül 1879).

Mehmet Tefvik Efendi, Orman ve Maden Nezareti'ne gönderdiği yazıda madenin kendi arazisinde bulunduğunu ve bazı şartlarla 1877 tarihli mukavele senediyle Kont Semelle'yi kendisine ortak ettiğini bildirmiştir. Ancak Semelle'nin mukaveledeki şartları yerine getirmediği gerekçesiyle ticaret mahkemesine başvuruda bulunduğunu ve mahkemenin 30 Haziran 1879 tarihli kararıyla söz konusu ortaklığın geçersiz kılındığını ifade etmiştir. Kont Semelle ile aralarında yapılan mukavelenin fesh olduğunu ve madene ait tüm hakların kendisine ait bulunduğunu, Semelle'nin bu konuda her hangi bir hakkının olamayacağını bildirmiştir (İ.MMS 77/3396-32, 4 Ekim 1879).

Kömür madeninin işletilmesine dair tartışmalara bir son vermeye çalışan hükümet durumun etraflıca tespitini yapmak için Kastamonu Vilayeti'nden ayrıntılı bir rapor istemiştir. Kastamonu vilayetinden gönderilen yazıda kömür madeninin Mehmet Tefvik Efendi tarafından keşfedildiği, bu durumun Amasra ve Bartın mahalli idarelerince tasdik olduğu belirtilmiştir. Ancak ortaya çıkan tartışmaların üzerine Mehmet Tefvik Efendi'den yeniden madenin tasarruf hakkının kendisine ait olduğuna dair belgeleri sunması istenmiştir. Bundan dolayı Kastamonu vilayetinden gönderilen yazıda; madenin arazisinin Mehmet Tefvik'e ait olduğu, keşfinin kendisi tarafından yapıldığı, başka hiç bir kimsenin bu konuda bir tasarrufunun olmadığı ve şimdiye kadar hiç kimseye madenle ilgili herhangi bir izin mazbatası verilmediği bildirilmiştir. Üstelik Mehmet Tefvik'in birçok masraf ederek madenden on-onbeş bin katar kadar kömür çıkardığı ve bu işlerle uzunca süredir meşgul bulunduğu dile getirilmiştir (İ.MMS 77/3396-74, 28 Ekim 1879).

Kont Semelle'nin avukatı Sezar Rafael tarafından verilen dilekçede Kalaycı'daki kömür madeninin ihale ilanının aylarca önce yapıldığı ancak vilayetten buna bir itiraz olup olmadığına dair verilmesi gereken cevabın bir türlü iletilmediği, kendilerinin de dört defa başvuruda bulunmasına rağmen sonuç alamadıkları belirtilmiştir. Bu durumun maden nizamnamesinin 27 ve 28. madde hükümlerine aykırı olduğu, işin yürütülememesindeki sorumluluğun vilayete ait olacağı ifade edilerek bir an evvel her hangi bir itiraz olup olmadığına dair cevabın iletilmesi istenmiştir (İ.MMS 77/3396-54, 11 Ocak 1880).

Madenin işletilme imtiyazını bir türlü alamayan Kont Semelle, yeni bir iddia ortaya atarak işletme hakkını almaya çalışmıştır. Buna göre, söz konusu madenin keşfinin Bartın'da ikamet eden Rum tebasından Sümbül oğlu Yorgi tarafından yapıldığı ve bu durumun vilayet idare meclisi mazbatası ile de tasdik edildiği bildirilmiştir (İ.MMS 77/3396-34, 11 Kasım 1879). Sümbül oğlu Yorgi'nin maden üzerindeki mucitlik haklarını 800 Osmanlı lirası karşılığında Kont Semelle'ye sattığı ve dolayısıyla madenle ilgili haklarını Semelle'ye devrettiği belirtilmiştir (İ.MMS 77/3396-43, 2 Eylül 1880). Bu durum, Bolu Mutasarrıflığı'ndan gönderilen yazı ile de tasdik edilmiştir. Buna göre, söz konusu madenin mucidi olan ve dolayısıyla madenin dört hissesinden birine sahip bulunan Sümbül oğlu Yorgi'nin bu hakkını Kont Semelle'ye sattığı ifade edilmiştir (İ.MMS 77/3396-75, 2 Kasım 1879). Semelle'nin avukatı Sezar Rafael tarafından verilen 18 Aralık 1880 tarihindeki dilekçe ile kömür madeninin Sümbül oğlu Yorgi tarafından keşfedildiğine dair resmi evrakları hükümete sunarak iddialarını desteklemeye çalışmıştır (İ.MMS 77/3396-46, 18 Aralık 1880). 8 Şubat 1881 tarihinde, kömür madeninin Kont Semelle'ye ihalesi hakkındaki evrakların, nafia komisyonu tarafından incelenebilmesi için maden meclisi tarafından hazırlanan mazbata ile beraber nafia komisyonuna gönderildiği belirtilmiştir (İ.MMS 77/3396-85, 8 Şubat 1881).

Kont Semelle'nin kömür madeninin işletme imtiyazının kendisine verilmesine dair girişimleri devam ederken Mehmet Tefvik Efendi'nin de hükümet nezdindeki girişimlerine devam ettiği görülmektedir.

Mehmet Tefvik Efendi tarafından 14 Şubat 1881 tarihinde verilen dilekçede kendi mülkiyeti şahsına ait olan tarlada bulunan madenin mucidinin kendisi olduğu, iki sene önce Fransa tebasından Kont Semelle'yi 600 lira karşılığında kendisine ortak ettiği ve madenin işletilmesi için istenilen ruhsatnamenin ikisi üzerine yapılması için başvuruda bulunulduğu belirtilmiştir. Ancak, Semelle'nin İstanbul'a giderek madenin işletme hakkını yalnızca kendi üzerine almaya çalıştığını ve aralarında yapılan mukavelenamenin şartlarını yerine getirmediğini ifade etmiştir. Bu yüzden de kendisinin ticaret mahkemesine başvurarak bir buçuk sene önce ortaklığın feshine dair mahkemeden yazı aldığı dile getirmiştir. Kendisi, tüm resmi evrakları sunarak madenin işletilmesi için ruhsat almak üzere defalarca başvuruda bulunmasına rağmen Kont Semelle'nin maden meclisi üyelerince korunduğunu, madene dair hakkını hukuki açıdan ispat edememesine rağmen ona sahip çıktığını söylemiştir. Ayrıca, Maden Meclisi'nin madenin mucidi ve arazinin sahibinin kendisi olduğunu beyan etmesine rağmen hala Kont Semelle'nin tarafını tuttuğuna dair haberler aldığını dile getirmiştir. Maden Meclisi'nde bazı kimselerin hangi sebebe dayandığı bilinmemekle birlikte Semelle adına tarafgirce bir tutum sergilediklerini bildirmiştir. Maden Meclisi'nin, kendi hakkını boşa çıkarmak için 29 aydan beri işi sürüncemede bıraktıklarından başvekalete müraacat etmeye mecbur kaldığını ve sorunun bir an önce çözülmesini istihham ettiğini belirtmiştir (İ.MMS 77/3396-87, 14 Şubat 1881).

Mehmet Tefvik tarafından verilen 23 Nisan 1881 tarihli dilekçede, kömür madeninin işletilmesine dair hakkın nafia komisyonu tarafından da tasdik edilmesine rağmen yaklaşık beş yıldır işin sonuçlandırılmadığını belirtmiştir. Bu süreçte birçok masrafla çıkarmış olduğu 15 bin kantar kömürün mahvolduğunu, açılan ocakların iklim şartları ve suların dolması nedeniyle bozulup yıkıldığını ve bu yüzden daha da fazla zarara uğradığını ifade etmiştir. Bundan dolayı, daha fazla zarara uğramamak için ziyan olan kömürlerin satılması ve açılan ocakların bozulmaması adına da kısım kısım işletilmesi noktasında imtiyaz fermanını alıncaya değin bir kıta ruhsatnamenin verilmesini istemiştir (İ.MMS 77/3396-89, 23 Nisan 1881).

Hükümet nezdinde yaptığı girişimlerden sonuç alamayan Mehmet Tefvik Efendi, 31 Mayıs 1881 tarihinde verdiği bir başka dilekçede kendi tasarrufundaki arazide bulunan kömür madenini işletmek için tüm şartları yerine getirdiğini, mahalli hükümetten ve orman meclisinden gerekli izinleri aldığını dile getirmiştir. Ancak, işletme ruhsatının kendisine verilmesi için 16 Mayıs 1881 tarihinde Orman ve Maden Nezareti'ne yazılan tezkereye halen cevap verilmediği için işlemlerin aksadığını bildirmiştir. Madenden çıkarmış bulunduğu 15 bin kantar kömürün satılmasına ruhsat verilmemesinin hem kendisini hem de hazineyi zarara uğrattığını belirterek bu konudaki iznin bir an önce verilmesini istemiştir (İ.MMS 77/3396-51, 31 Mayıs 1881).

Kont Semelle ile Mehmet Tefvik arasındaki anlaşmazlığı inceleyen ve madenin işletme imtiyazının kime verilmesi gerektiğini değerlendiren hükümet konuyla ilgili her kurumdan görüş almaya çalışmıştır. Bu doğrultuda 6 Haziran 1881 tarihinde Ticaret Nezareti'ne gönderilen tezkerede, Kalaycı kömür madeni hakkında Kont Semelle ile Mehmet Tefvik Efendi arasındaki anlaşmazlığa dair evraklar ve Mehmet Tefvik Efendi'nin konu ile ilgili sonradan sunmuş olduğu belgelerin gönderildiği ve durumun nezaretçe incelenerek neticenin bildirilmesi gerektiği belirtilmiştir (İ.MMS 77/3396-50, 6 Haziran 1881).

Yapılan incelemede, Mehmet Tefvik Efendi'nin madenin Kont Semelle adına ihale edilmesine karşı yaptığı itirazın uygun olmadığı belirtilmiştir. Gerekçe olarak da 1887 tarihli maden nizamnamesinin 60. maddesi gösterilmiştir. Buna göre birbiriyle yakın veya birleşik olup başka başka fermanlar ile ihale olunan madenlerin işletilmesine dair ortaya çıkan anlaşmazlığın öncelikle taraflar arasında çözülmesi, anlaşmaya varılamaması halinde Maden Meclisi'nin vereceği karara uyulması gerektiği belirtilmiştir (Düster 1. Tertip, C. 5, 899). Ayrıca Kont Semelle'nin çıkardığı kömürün ihracına dair de Maden nizamnamesinin 36. Maddesi hükümlerine göre hareket edilmesi istenmiştir (İ.MMS 77/3396-50, 20 Haziran 1881).

Mehmet Tefvik Efendi, Ticaret Nezareti'ne gönderdiği yazıda Kont Semelle'nin iddialarına karşı çıkmaktadır. Semelle'nin ifade ettiği gibi madenin mucidinin Sümbül oğlu Yorgi olmadığını belirtmektedir. Ayrıca maden hakkında olan bir şirket mukavelenamesinde mührü bulunduğu iddialarını da reddetmektedir. Kont Semelle'nin bu gerekçelere dayanarak madenin işletilmesinin kendisine verilmesine dair isteğini hukuksuz olduğunu beyan etmektedir. Söz konusu senetteki mührün kendi mührü olmadığını ve Sümbül oğlu Yorgi'nin bu mührü dayanarak mucit ve mutasarrıflık hukukunun geçersiz olduğunu ifade etmektedir. Buna rağmen maden meclisinin Kont Semelle'ye imtiyaz verilmesi kararının hangi gerekçeye dayandığının bilinemediğini ve iptal edilmesi gerektiğini belirtmektedir. Bu durumun orman ve maden müdürü Bedros Efendi'nin başkanlığındaki komisyon tarafından yeniden değerlendirilmesini istemektedir (İ.MMS 77/3396-7, 18 Mart 1882).

Kont Semelle ile Mehmet Tevfik arasındaki anlaşmazlık Orman ve Maden Meclisi bünyesinde kurulmuş olan bir komisyona havale edilmiş ve komisyon tarafından şu değerlendirme yapılmıştır: Kalaycı madeninin Ereğli Madeni Hümayunu sınırları içinde kalıp kalmadığının araştırılması için iki mühendis görevlendirilmiştir. Bunların hazırladıkları harita ve raporlara dayanarak kalaycı madeninin ereğli madeni hümayunu haricinde kaldığı anlaşılmıştır. Kont Semelle kendisini madenin mucidi ve inceleyip araştırmanı olarak tanıtmışsa da Mehmet Tevfik Efendi'nin itirazı ile durum değişmiştir. Taraflar arasında anlaşmazlığa neden olan senetteki mührün Mehmet Tevfik Efendi'ye ait olduğu anlaşılmıştır. Kastamonu vilayetinden gönderilen evraklardan anlaşıldığı üzere en evvel Mehmet Tevfik ile Sümbül oğlu Yorgi madenle ilgili araştırma ve inşaata başlamışlardır. Kont Semelle'nin arazi sahibini veya madenin mucidini razı ederek kendi namına madenin işletme hakkını istediği anlaşılmıştır (İ.MMS 77/3396-8, 2 Mayıs 1882).

Madenin işletme imtiyazının verilmesine dair yıllardır süren anlaşmazlığı çözmeye çalışan Mehmet Tevfik Efendi, hükümet nezdinde bir kez daha girişimde bulunarak kendisinin haklı olduğunu kanıtlamaya çalışmıştır. Kalaycı karyesinde sahip olduğu arazide bulduğu linyit madenine eski ortağı Kont Semelle tarafından ortaklık şeklinde müdahalede bulunulduğunu, buna dair Semelle'nin iddialarının asılsız olduğunu ifade etmiştir. Ancak, madenin imtiyazının kime verileceğine dair Nafia Komisyonu'nun kesin bir karara varamadığını ve işin mahkemeye sevk edildiğini bildirmiştir. Meselenin Maden Meclisi'ne havale edilmiş olmasına rağmen herhangi bir sonuç alınmadığını ifade etmiştir. Bununla birlikte, kendisinin 6 senedir memleketinden ayrılp İstanbul'da han köşelerinde süründüğünü, bu yüzden sefalet çektiğini, mal mülk ve ticaretinin zarara uğradığını ve bu uğurda 3-4 bin lira sarf ettiğini bildirmiştir. Bu durumun, adalet ve merhamete uygun olmadığını, daha fazla zarara uğramaması için bu işin bir an önce sonuçlandırılmasını istemiştir (İ.MMS 77/3396-9, 26 Ekim 1882).

Taraflar arasındaki anlaşmazlığa kesin bir çözüm bulamayan Ticaret-Orman ve Maarif Nezareti, Adliye Nezareti'ne gönderdiği yazıda söz konusu anlaşmazlığın mahkemeye taşınmasını istemiştir. Ancak, Adliye Nezareti'nden verilen 12 Ocak 1883 tarihli cevapta; söz konusu anlaşmazlık için iddia sahibinin ya doğrudan doğruya mahkemeye müracaat etmesi veya mahkemeye havale edilmek üzere dilekçesini nezarete sunması gerektiği söylenmiştir (İ.MMS 77/3396-97, 2 Ocak 1883).

Konuya dair Orman ve Maden Meclisi'nin yazısında Kont Semelle ile Mehmet Tevfik arasında önceden hazırlanan şirket mukavelemelerinin fesh edildiğine dair 1. Ticaret Mahkemesinin kararı ön plana çıkarılmıştır. Buna göre, Mehmet Tevfik kendisinin arazi sahibi olduğunu belirterek Kont Semelle'nin maden üzerinde herhangi bir hakkının olamayacağını mahkemeye müracaatla iddia etmiştir. Mahkemece durum incelenerek Kont Semelle ile Mehmet Tevfik arasında önceden yapılan şirket mukavelesinde belirtilen şartları Kont Semelle'nin yerine getirmediğinden dolayı şirketin feshine hükmedildiği anlaşılmıştır. Buna ait kararın Kont Semelle tarafından da kabul edildiğinin ve fesh edilen mukavelelerin Fransa tercümanı nezdinde hıfz olunduğunun anlaşıldığı beyan edilmiştir. Bu şartlarda Kont Semelle'nin maden üzerinde herhangi bir hakkı bulunmadığı belirtilmiştir. Ayrıca Kont Semelle'nin arazi ve ruhsatname sahibi olmadığı anlaşıldığından şirketin fesh edildiği ve imtiyaz hakkının Mehmet Tevfik Efendi'ye ait olduğu belirtilmiştir (İ.MMS 77/3396-53, 12 Mart 1883).

3. ŞİRKET MUKAVELESİNİN İMZALANMASI

Kalaycı kömür madeninin işletme hakkının verilmesine dair yıllardır süren anlaşmazlık yukarıda belirtildiği üzere mahkeme kararıyla Mehmet Tevfik Efendi lehine çözülmüştür. İşletme hakkını alan Mehmet Tevfik Efendi kendisine üç ortak daha bularak bir şirket oluşturmak suretiyle madeni işletmeye çalışmıştır. Bu doğrultuda 10 maddeden oluşan bir şirket mukavelemesi hazırlanmıştır. Buna göre; Amasra Nahiyesi'ne bağlı Kalaycı karyesinde Mehmet Tevfik Efendi'nin kendi arazisinde bulup çıkardığı kömür madenin 99 sene müddetle işletmesine dair imtiyaz fermanı verilmiştir. Bu iş için 100 hissedenden oluşan ve Şirket-i madeniye adıyla bir şirketin oluşturulması kararlaştırılmıştır. Söz konusu şirket dört hissedardan oluşmaktadır. Bunlar; Mehmet Tevfik Efendi, Tabip miralaylarından Mehmet Zeki, Asmaaltı tüccarlarından Ragıp Efendi ve Mustafa Zeki Efendi'dir. Bu hissedarlardan her biri 100 hissedenden 25'er hisseye sahip olacaklardır. Hissedarlardan birisinin vefatı halinde imtiyaz süresinin bitimine kadar vefat edenin hakkı varislerine intikal edecektir. Varisler, hisselerini satmak istediklerinde dışarıdan herhangi birisine satamayacaklar, hisseler yalnızca değeri ödenerek şirket tarafından satın alınacaktır (1 ve 2. maddeler).

İmtiyaz sahibinin diğer üç hissedardan herhangi bir ayrıcalığı bulunmayacaktır. Madenin işletilmesi için gerekli masraflar hissedarlar tarafından karşılanacaktır. Bunun için 5000 liraya kadar bir meblağ hissedarlardan Mustafa Efendi tarafından ödenecektir. Ayrıca işletme için daha fazla paraya ihtiyaç

duyulması halinde yüzde 1 şirket namına olarak yine Mustafa Efendi tarafından karşılanacaktır (3 ve 4. maddeler).

Madenin işletilmesi ile elde edilecek hasılatın öncelikle Mustafa Efendi tarafından şirkete verilen paralar ödenmedikçe ve sermaye olarak şirket sandığında 5000 lira birikmedikçe hissedarlara herhangi bir ödeme yapılmayacaktır. Şirketin işleri için gerekli miktarda memur, kâtip ve hademe istihdam edilecek ve maaşları şirket tarafından karşılanacaktır (5 ve 6. maddeler).

Hissedarlar arasında herhangi bir anlaşmazlık ortaya çıkması halinde bunun davası Dersaadet mahkemelerinde görülecektir. Madenin işletilmesine belirlenen süre zarfında başlanacaktır. Madene ait vergilerin ödenmesi, masrafların karşılanması ve işletmeye dair kar ve zarar hissedarlara ait olacaktır (7 ve 8. maddeler).

Şirketin idare şekline dair düzenlenecek talimatname oy birliğiyle yazılıp hissedarlar tarafından mühürlenecek ve resmi makamlarca tasdik edildikten sonra geçerli olacaktır. Hissedarlardan herhangi birisinin hisselerinin bir bölümünü veya tamamını satmak istemesi durumunda dışardan hiçbir kimseye satamayacak ve değeri fiyatından yüzde elli noksanına diğer hissedarlara satabilecektir. Bu şirket mukavelesinin maddeleri hiçbir suretle değiştirilemeyecektir (9 ve 10. maddeler).

4. İMTİYAZ ANLAŞMASINA EK OLARAK MUKAVELENAME İMZALANMASI

Hükümet ile Mehmet Tevfik Efendi ve ortakları arasında yapılan imtiyaz anlaşmasına ek olarak 12 maddelik bir mukavelename hazırlanmıştır. Buna göre; kömür madeniyle ilgili verilen fermanı alı tarihinden itibaren 99 sene müddetle işletme imtiyazı Mehmet Tevfik Efendi, Mustafa Zeki Efendi, Mehmet Zeki Bey, Ragıp Efendi'ye ihale olunmuştur. Galata'da Ata Hanında ikamet eden Arakel Andon Vari Efendi bu dört isime kefil olmuştur. Madenin işletilmesi için 15.578 dönüm arazi tahsis edilmiştir. Bu arazinin sınırları; batıdan Kalaycı deresinin Karadeniz'e döküldüğü yer ile Kalaycı köyüne giden Amasra ve Tekkeönü (Kromna) yollarının birleştiği nokta; güneyden Amasra-Tekkeönü yollarının birleştiği noktada doğuya doğru 2500 metre uzaklıktaki mesafede bulunan bölge; doğudan bahsedilen nokta ile Karadeniz sahili arasındaki hat; kuzeyden deniz kıyısında batı yönüne doğru Kalaycı deresi arasındaki bölgedir (1 ve 2. Maddeler).

Hudutları belirtilen arazide kömür madeninden başka ortaya çıkacak her tür madenler bu ihaleye dâhil değildir. Onlar için maden nizamnamesinin 35. maddesi hükmüne dayanarak yeniden ihale yapılacaktır. Maden için tahsis olunan 15.578 dönüm arazinin her bir dönümü için 5'er paradan Osmanlı altını 100 kuruş olarak yıllık 1947 kuruştan 10 para vergi ödenecektir (3 ve 4. Maddeler).

Bu madenin hududu içerisinde bulunan arazi yalnızca madenin işletilmesi için tahsis olmuştur. Maden Nizamnamesi'nin 60. maddesi hükmüne imtiyaz sahibi tarafından bu arazide mağara ve kuyu açmak için hafriyat yapılabilecektir. Bunun dışında kalan yerler eski halleriyle kalıp imtiyaz sahibinin bu mahallere müdahaleye kesinlikle hakkı olmayacaktır. Madenden çıkartılacak kömürden yüzde 5 oranında alınacak vergi canibi miriye verilecektir. Bu vergi orman ve maden meclisinin onayı üzerine aynen veya Osmanlı altını 100 kuruş olarak bedelen imtiyaz sahibi tarafından ödenecektir. Aynen verilmesi halinde nakliye masrafları imtiyaz sahibine ait olmak üzere Göçkün iskelesinde mahalli hükümet tarafından tayin olunacak memura teslim edilecektir (5 ve 6. Maddeler).

İmtiyaz fermanının verilmiş tarihinden itibaren bir sene içerisinde madenin açılması ve çalıştırılmasına imtiyaz sahibi mecburdur. Bu süre zarfında madenin açılıp üretime başlanmaması ve Orman ve Maden Meclisi'nin kabul edeceği ciddi bir gerekçe bulunmaması halinde imtiyaz feshedilecektir. Madenin vergisinin tahsili Kastamonu vilayetine aittir. Söz konusu vergi Osmanlı altını 100 kuruş olarak her sene Mart başında Orman ve Maden İdaresi veznesine veya mahalli sandığına ödenecektir. Bedelen verilecek vergi dahi Osmanlı altını 100 kuruş olarak Orman ve Maden İdaresi veznesine veya mahalli mal sandığına teslim edilmesi ihale ve mukavele şartlarından olduğundan bu yıllık vergi her sene Mart başlangıcında ödenecektir. Zamanında ödemesi yapılmayan vergiler için yüzde 12 hesabıyla gerekli olan faizi imtiyaz sahibi ayrıca ödemeye mecbur olacaktır (7 ve 8. maddeler).

İmtiyaz fermanının verilmişinde bir defa olarak ferman harcı olmak üzere imtiyaz sahibi tarafından orman ve maden idaresi veznesine 100 adet Osmanlı altını verilecektir. Mehmet Tevfik Efendi, Mustafa Zeki Efendi, Mehmet Zeki Bey, Ragıp Efendilerin kuracakları şirketin hisseleri dışardan herhangi bir kimseye verilemeyecek ancak aralarında devredilebilecektir. Madenin işletilmesi için bölgedeki miri ormanlardan talep olunacak kerestenin bedeli imtiyaz sahibi tarafından ödenecektir. Maden için gerekli keresteler ormanlara zarar vermeyecek şekilde ve kanunda belirtilen şartlara uygun şekilde alınacaktır. Sefer

zamanında tersanenin ihtiyaç duyması halinde madenden çıkarılan kömür kısmen veya bütünüyle, bir yıl önceki fiyatının yüzde on indirimiyle tersaneye verilecektir. (9 ve 10. maddeler).

İmtiyaz sahibi madenin üretimini zarar görecektir şeylerden korumak için gerekli çalışmaları yaptıracaktır. Kuyu ve mağaraların açılması bu esnada ortaya çıkacak suyun boşaltılması, kuyuların temizlenmesi, ocaklara hava aldırılması, çıkarılan madenin ocaktan dışarıya ve oradan da iskeleye nakli için gerekli olan makine ve aletlerin tedariki ve bunlar için düzenlenmesi gereken bütün işlerin yerine getirilmesine dair her türlü tedbirin alınmasında imtiyaz sahibi yükümlüdür. Madenin üretimi noktasında maden nizamnamesinin hükümlerine ve imtiyaz fermanına eklenen şartnameye tamamıyla uyacaklarını imtiyaz sahipleri taahhüt ederler. İmtiyaz sahibi patent nizamnamesi gereğince hangi sınıf ve derecede bulunursa o sınıfa ait olan patent vergisini vermeye mecburdur (11 ve 12. maddeler).

5. ŞARTNAMENİN İMZALANMASI

Taraflar ile hükümet arasında yapılan ihaleye 17 maddelik bir de şartname eklenmiştir. Buna göre; Kalaycı karyesinde bulunan kömür madeninin hazırlanan üç haritasından birisi orman idaresi fen odasında muhafaza edilecek, birisi mahalline gönderilecek, diğeri imtiyaz sahibine teslim edilecektir. İmtiyaz fermanının verilmiş tarihinden itibaren 6 aylık süre zarfında masrafları imtiyaz sahibine ait olmak üzere haritada gösterilen sınırlar zaman içerisinde bozulmayacak şekilde mahalli hükümet ve mühendis marifetiyle işletmenin sınırları belirlenecektir. Bununla ilgili bilgiler vilayetin ve madenin bulunduğu kazanın defterlerine kaydedildikten sonra orman ve maden idaresine bildirilecektir (1. madde).

İmtiyaz sahibi maden nizamnamesinin 55. maddesi gereğince madende uygulayacakları üretimin usulünü ve buna dair açıklamaları bent bent yazıp bir layiha düzenleyecektir. İmtiyaz fermanının verilmiş tarihinden itibaren 6 ay içerisinde mahallinde hükümet mühendisine, mühendis bulunmadığı takdirde doğrudan orman ve maden meclisine gönderilecektir. Söz konusu meclisten onaylanması halinde uygulanması için ruhsat verilecektir. Ancak herhangi bir noksanlık görülür veya imalatın devam ve intizamına ve yapılacak üretimin sonradan bayındırlık işlerine engel olacağı anlaşılırsa söz konusu layiha meclis tarafından yeniden düzenlenecektir. İşlemekte olan mağaralara girmek ve hava aldırma için yapılması gerekli olan kuyu, yol, baca inşaatı öncelikle imtiyaz sahibi tarafından belirlenecek ve buna dair hazırlanan layiha orman ve maden meclisine sunulacaktır. Mühendisin yapacağı keşf üzerine meclisin vereceği kararla inşaata başlanabilecektir. Ancak bu ruhsat alınmadıkça üretime geçilemeyecektir. Madenin üretimi sırasında yeni baştan diğeri bir şubenin açılması istendiği takdirde daha önceden hazırlanan haritaya bağlı olmak üzere ayrıca yeni bir harita düzenlenecektir. Burada yapılacak çalışmalara dair layiha imtiyaz sahibi tarafından orman ve maden meclisine gönderilecektir. Bahsi geçen layihanın meclis tarafından kabulü, tadili veya reddi mümkün olacaktır (2-4. maddeler).

İmtiyaz sahibi madenin işletilmesinden dolayı bölgedeki mülk sahiplerinin ortaya çıkacak zararlarından sorumlu olacaktır. Bu konuda mahkemenin vereceği tazminatın ödenmesine mecbur bulunacaktır. Madenin civarında bulunan bina ve yapılar altında üretim yapılması gerektiği durumda imtiyaz sahibi tarafından mülk sahiplerinden gerekli izin alınacak ve ortaya çıkacak zararın karşılanacağına dair kefalet verilecektir. Bunun ardından hükümet mühendisinin layihası veya mahalli yönetimin bildirmesi üzerine orman ve maden meclisinden ruhsat verilmedikçe üretime başlanamayacaktır. Kefalet ve tanzimat maddelerine dair olan anlaşmazlıklar ait oldukları mahkemelerce görüşülecektir. Madenin işletilmesinin bölgedeki binalara ve umumun emniyetine zarar verdiği anlaşılırsa çalışma tamamen men edilecektir (5 ve 6. maddeler).

Madeninin üretim alanı suyolları bentler çeşmeler karayolları ve demir yollarına 150 metre uzaklıkta bulunacaktır. Eğer bu miktar mesafeden noksan olursa bir önceki maddede belirtilen hükümler geçerli olacak, umumun emniyetinin korunmasına öncelik verilecektir. Zorunlu sebeplerden başka madenin işletilmesinin 2. Maddeye uygun olarak tadil ve ıslahı gerektiği takdirde imtiyaz sahibinin isteği ve mühendisin layihası üzerine mahalli hükümet tarafından bildirilmesi halinde gerekli görülen ıslahat yapılacaktır. Yüzeyde bulunan kuyu ve mağaraların terk ve tatili durumunda maden idaresinin göstereceği usul üzerine masrafları imtiyaz sahibi tarafından karşılanmak üzere yüzeyleri kapatılacaktır. Mağaralardan madenin çıkarılması için matara ile su yolu matarası var ise bunların ağızlarına güçlü ve emniyetli makineler konulacaktır (7-10. maddeler).

Madenin sınırları içerisinde başka bir madenin bulunması halinde iki madenin bir diğerine karışmasından doğacak zararların önlenmesi için sınırların bittiği yerde bulunan maden yataklarından bir miktar alan terk ettirilecektir. Terk edilecek alanın genişliği ve miktarı maden idaresi tarafından belirlenecektir. Maden arazisi dâhilinde kömür madeninden başka bir cins maden keşfedilirse bunun için ayrıca ihaleye çıkılacaktır. Yeni madenin üretimi için kömür madeninin imalat sahası içinden geçilmesi gerektiği takdirde

imtiyaz sahibi hiçbir şekilde karşı çıkamayacaktır. Ancak bundan dolayı doğacak zararın tazmini imtiyaz sahipleri tarafından anlaşma yoluyla yapılacak tarafların anlaşamaması halinde bilirkişinin takdiri ve orman ve maden meclisinin kararı ile belirlenecektir. Madenin sınırları içerisinde demiryolu ya da karayolu geçecek veya halkın yararına olacak herhangi bir inşaat yapılacak olursa imtiyaz sahibi hiçbir şekilde muhalefet edemeyecek ve herhangi bir tazminat talep edemeyecektir. Ancak bunların madenin asıl kömür yataklarının yüzeyleri üzerinden geçmesi gerekirse bu durumda ortaya çıkacak zarar mahkemenin incelemesi üzerine icab eden taraftan karşılanacaktır (11-13. maddeler).

Madenin vergileri Kastamonu vilayeti valiliğine ait olduğundan ihraç edilecek kömürün miktarını gösteren kayıtlara dair defter imtiyaz sahibi tarafından mahalli hükümete verilecektir. Ayrıca her senenin başlangıcında ve bitişinde senelik hasılat defterleri de mahalli idareye takdim edecektir. İmtiyaz sahibi hazırlaması gereken defter ve muhasebe kayıtlarını vaktinde düzenleyip teslim etmediği takdirde bir yüzlük altından beş yüzlük altına kadar nakdi ceza alınacaktır. Defterlerde üretim miktarının gerçeğinden düşük gösterildiği anlaşılırsa bundan dolayı ortaya çıkacak vergi eksikliği iki kat olarak tanzim edilecektir. Vergi veya nakdi cezanın ödenmesi konusunda eksik ödeme olursa 3 ayı geçmemek üzere bir süre tayin edilecek ve o müddet içerisinde tamamen ödeme yapılmadığı takdirde vilayet tarafından durum orman ve maden idaresine bildirilecektir. Orman ve maden idaresinin gerekli gördüğü takdirde madenin idaresi fesh olunacaktır. Madenden çıkarılan kömürün Göçkün İskelesi'ne nakledilmesinin ardından gümrük vergisi ödenip mürur tezkeresi alınacaktır. Bu işlemlerin sonrasında imtiyaz sahibi madeni istediği mahale nakledebilecektir. Ancak ruhsat ve mürur tezkeresi almadan çeşitli bölgelere maden nakliyatı yapıldığı anlaşılır veya nakledilirken ele geçirilirse bunlara devlet el koyacaktır. Bunun tekrarı halinde ise madenin imtiyazı fesh olunacaktır (14-16. maddeler).

Madenin imtiyaz fermanına ek olunarak tanzim kılınan ve maden nizamnamesine uygun olan iş şartnamenin hükümleri imtiyaz sahibi tarafından kayıt ve tasdik olduğundan şartnamenin hilafında herhangi bir uygulama ortaya çıkması halinde kanuna uygun olarak hakkında muamele edilecektir (17. madde).

Mehmet Tevfik Efendi ve ortaklarıyla hükümet arasında yapılan anlaşmadan sonra madenin işletilmesine başlanmıştır. Ancak birkaç yıl içerisinde madenin işletilmesi ile ilgili sorunların ortaya çıktığı görülmektedir. 1887 yılında Mehmet Tevfik Efendi ve ortaklarının vergileri ödememelerinden dolayı madenle ilgili işletme imtiyazları feshedilmiştir (Ş.D. 1081/1, 1 Şubat 1887). Bunun ardından Mehmet Tevfik Efendi ve ortakları hükümete başvurarak fesih işleminin geri alınmasını istemişlerdir. Buna gerekçe olarak da ortaklardan Mustafa Zeki Efendi'nin vefatından dolayı maden imalatının sekteye uğradığını, şirket hisselerinin başka birine devredilememesinden dolayı dışardan sermaye tedarik edilemediğini belirtmişlerdir. Sermaye sorununun çözümü için imtiyaz sözleşmesinde belirtilen hisse paylaşımıyla ilgili hükmün kaldırılmasını talep etmişlerdir. Böylelikle dışardan sermaye sağlayabileceklerini ve madeni sorunsuzca işletebileceklerini ifade etmişlerdir. Bu husus Şura-yı Tanzimat dairesinde incelenmiş, eski ve yeni maden nizamnamelerine göre imtiyaz sahiplerinin haklarını başkalarına devretmelerinin önünde herhangi bir engel bulunmamasına rağmen Mehmet Tevfik ve ortaklarıyla yapılan anlaşmada bunun aksi yönünde bir karara varıldığı anlaşılmıştır. Madenin imtiyaz haklarının satılması veya başka bir hissedar ortak edilememesi, sermaye miktarı yeterli olmayan maden mültezimlerini imalatı terke mecbur bıraktığı belirtilmiştir. Bu durumun devletin ve bölgenin kalkınmasına zarar vereceğinden dolayı ortakların isteklerinin kabul edilerek şirkete dışardan yeni bir hissedarın alınabileceği ve bir ferman düzenlenebileceği belirtilmiştir. Ancak bu yeni ferman tarihinden itibaren 1 sene içerisinde madenin işletilmeye başlanacağı aksi takdirde işletme hakkının fesh edileceği belirtilmiştir (ŞD. 2929/44, 10 Ocak 1889).

Madenin işletme imtiyazını geri alabilmek için 1892 yılında ortaklardan Ragıp Efendi hükümet nezdinde yeniden girişimde bulunmuştur. Ancak bu girişimden herhangi bir sonuç alınmadığı anlaşılmaktadır. Konuyla ilgili Sadaretin aldığı kararda söz konusu madenle ilgili yeni bir imtiyazın verilemeyeceği belirtilmektedir. Maden hisselerinin ortaklar arasında devretmesi hakkındaki hükmün kaldırılması durumunda hisselerinin gayrimüslimlerin eline geçebileceği ve bunun da devlet menfaatine uygun olmadığı bildirilmiştir. Ayrıca imtiyaz sahiplerinin ihalede belirtilen iki yıllık süre içerisinde madeni işletmeye başlayamadıkları ifade edilerek fesih kararının doğru olduğu belirtilmiştir (Y.A.HUS, 257/41, 8 Mart 1892); Y. PRK. BŞK, 25/51, 8 Mart 1892).

Fesh edilen işletme imtiyazını yeniden almaya çalışan Mehmet Tevfik ve ortakları arasında da anlaşmazlıklar olduğu görülmektedir. Ortaklardan Ragıp Efendi, 1893 yılında hükümete yaptığı başvuruda Ahmet Behçet, Halil, Necip ve Fuat Efendilerle birlikte madenin işletme imtiyazını almaya talip olduklarını bildirmiştir. Yaptığı başvuruda işletme imtiyazının fesh edilmesinin ardından madenin atıl halde kaldığını

bu durumun bölgenin ve hazinenin kalkınmasına zarar verdiğini belirterek imtiyazın yeni bir mukavele ve şartname ile kendisine verilmesini istemiştir (Y. PRK. AZJ, 25/4, 14 Temmuz 1893).

Ragıp Efendinin yaptığı başvurunun ardından Mehmet Tevfik Efendi Orman ve Maden ve Ziraat Nezareti'ne başvurarak madenin işletme hakkının yalnızca kendisine ait olduğunu bahsi geçen kişilerle herhangi bir ortaklığının bulunmadığını belirterek işletme hakkının kendisine verilmesini istemiştir. Ancak, meclisi mahsus vükela kararı ve padişah iradesiyle Kalaycı kömür madeni ihalesinin fesh edildiği hem Mehmet Tevfik hem de diğer ortakların maden üzerinde herhangi bir haklarının kalmadığı belirtilmiştir (BEO. 927/69452, s.1, 9 Nisan 1896).

6. SONUÇ

Sanayileşen ülkelerde madenler ekonomik, askeri ve ticari anlamda devlet için büyük bir servet kaynağı teşkil etmiştir. Bununla birlikte Osmanlı Devleti gibi sanayileşme hamlesini gerçekleştirememiş ülkelerin sahip olduğu madenler endüstriyel gelişimini tamamlamış devletler için hammadde kaynağı olmuştur. 19. yüzyılda hızla artan maden ocağı sayısı ülkenin madenler konusunda oldukça zengin olduğunu belgeler nitektedir. Ancak, bu yüzyılda Osmanlı Devleti'nin bu zenginliklerden yeterince yararlanamadığı ve maden işletimi konusunda verimliliği sağlayamadığı görülmektedir. Amasra Kalaycı madenin işletilme çabalarından yola çıkılırsa, maden üretiminde verimliliğin artmasının önündeki engellerin sermaye yetersizliği, devrin diplomasisinin yavaş yürüyor olması, şirketleşmenin kurumsal bir yapıya oturmamış olması ve hükümetin yerli yatırımcı tercihinin doğurduğu finansman sıkıntısı gibi nedenler olduğu söylenebilir. Bu dönemde pek çok girişimcinin işletmek istediği madenin tespitini yaptırmayı, şantiye kurması, yeterli sayıda işçi çalıştırması, gerekli vergiyi ödemesi, ürettiği ürünün ticaretini yapması için yeterli sermayesi ve gerekli deneyimi yoktur.

Bu çalışmada aktarılan örnek olaydan anlaşıldığı üzere yeterli sermayeye sahip olmayan girişimcilerin ortaklıklarla oluşturdukları şirketler aracılığıyla madenleri işletme girişimleri her zaman olumlu sonuçlar vermemiştir. Bu duruma dönemin bürokrasisinin ağır işleyişi de eklenince madenin işletilme sürecinin tamamlanması uzun yıllar almıştır. Ayrıca hükümet yayınladığı nizamnamelerle maden bölgelerinde yabancı sermayenin yatırım yapmasını egelleyerek yerli sermayeyi desteklemeye yönelik çabalarda bulunmuştur. Bu durum her ne kadar yerli üretimi teşvik etmeye yönelik olsa da yeterli sermayenin bulunamayışı yüzünden bir çok işletme finansal sıkıntılar yüzünden kapatılmak durumunda kalmıştır. Tüm bu olumsuzluklara rağmen, Amasra maden ocağının yaklaşık yüz elli yıllık bir geçmişi vardır. Bu süre boyunca yürütülen maden çalışmaları Amasra'nın ekonomik ve sosyal gelişimine katkı sağlamış olmakla birlikte günümüzde Amasra bir maden kasabasından çok turizm, ormancılık, balıkçılık gibi faaliyetlerel bölge ekonomisine katkı sağlamaktadır.

KAYNAKLAR

I. Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA)

a. Babıâli Evrak Odası (BEO)

BEO. 927/69452

b. İrâde Tasnifi, Meclis-i Mahsus (İ.MMS)

İ.MMS 77/3396-59

İ.MMS 77/3396-62

İ.MMS 77/3396-24

İ.MMS 77/3396-66

İ.MMS 77/3396-35

İ.MMS 77/3396-70

İ.MMS 77/3396-31

İ.MMS 77/3396-64

İ.MMS 77/3396-67

İ.MMS 77/3396-32

İ.MMS 77/3396-74

İ.MMS 77/3396-54

İ.MMS 77/3396-34

İ.MMS 77/3396-43

İ.MMS 77/3396-75

İ.MMS 77/3396-46

İ.MMS 77/3396-85

İ.MMS 77/3396-87

İ.MMS 77/3396-89

İ.MMS 77/3396-51

İ.MMS 77/3396-50

İ.MMS 77/3396-7

İ.MMS 77/3396-8

İ.MMS 77/3396-9

İ.MMS 77/3396-97

İ.MMS 77/3396-53

c. Şura-yı Devlet Tasnifi (ŞD)

ŞD. 2891/69

ŞD. 1081/1

ŞD. 2929/44

d. Yıldız Sadaret Hususi Evrakı (Y.A.HUS)

Y.A.HUS, 257/41

e. Yıldız Peakende Evrak Arzuhal ve Journaller (Y. PRK.AZJ)

Y. PRK. AZJ, 25/4

f. Vilayet Defterleri

VD. 85, ZKÜ, *Vukuat Defteri Numara*

II. Resmi Yayınlar

Düstur, Birinci Tertib, Cild 5, Başvekâlet Matbaası, Ankara, 1937.

III. Araştırma ve İncelemeler

Quataert, Donald; (2009), Osmanlı İmparatorluğu'nda Madenciler ve Devlet, Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, İstanbul.

Öğreten, Ahmet; (2007), "Ereğli Kömür Havzasında Bahriye Nezareti Döneminde Madenler ve Madenciler (1865-1908)", *ZKÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 3, Sayı 5.